

SCRIPTIES
IN DE
BACHELOR WIJSBEGEERTE

Versie: Oktober 2009

Inhoudsopgave

Inleiding	3
1. Bachelor-eindscriptie: het algemeen-maatschappelijke en educatieve traject ..	4
1.1 Procedure en begeleiding.....	4
1.2 Inhoudelijke criteria	4
1.3 Formele criteria	5
2. Bachelor-eindscriptie in het onderzoekstraject (leeronderzoek)	7
2.1 Procedure en begeleiding.....	7
2.2 Inhoudelijke criteria	7
2.3 Formele criteria	8
3. De pre-master-scriptie	9
4. Voorbeelden van onderwerpen voor eindscripties	10
4.1 Voorbeelden van Bachelor-eindscripties	10
4.1.1 Disciplinarygroep Geschiedenis van de Filosofie	10
4.1.2 Disciplinarygroep Theoretische Filosofie.....	13
4.1.3 Disciplinarygroep Praktische Filosofie	15
4.2 Voorbeelden van leeronderzoeken	19
4.2.1 Disciplinarygroep Geschiedenis van de Filosofie	19
4.2.2 Disciplinarygroep Theoretische Filosofie.....	22
4.2.3 Disciplinarygroep Praktische Filosofie	24
Bijlage 1: Scriptieprotocol Bachelor (algemeen-maatschappelijk en educatief traject)	31
Bijlage 2: Scriptieprotocol Bachelor (onderzoekstraject)	32
Bijlage 3: Modelschema scriptiebegeleiding	33
Bijlage 4: Beoordelingsformulier bachelorscriptie	35

Inleiding

Deze gids is bedoeld als een handleiding voor zowel studenten als docenten.

Studenten vinden hierin een overzicht van de globale criteria waaraan (eind)scripties in de bacheloropleiding wijsbegeerte dienen te voldoen. Deze criteria verschillen al naar gelang het traject dat de student voor het tweede en derde jaar kiest: onderzoeks-, algemeen-maatschappelijk of educatief. Ook studenten die een zogenaamd pre-master-traject volgen, schrijven een scriptie.

Naast algemene criteria bevat deze brochure tal van scriptie-onderwerpen uit de specialismen die het departement rijk is. Studenten kunnen hieruit een keuze maken voor hun eigen scriptie, of ze gebruiken als voorbeelden wanneer zij in overleg met een docent een eigen vraagstelling formuleren.

Docenten vinden in deze handleiding aanwijzingen met betrekking tot de procedure die zij bij de begeleiding dienen te volgen en de criteria waaraan zij scripties dienen te toetsen. Deze criteria zijn door de examencommissie vastgesteld.

Hiermee is althans een aantal minimale normen vastgelegd die gelijkelijk gelden voor alle drie de disciplinegroepen binnen ons departement en waar altijd een beroep op kan worden gedaan bij het goedkeuren of afkeuren van ter beoordeling voorgelegde scripties.

Wij hopen dat de geboden informatie de student voldoende aanknopingspunten biedt om aan het werk te gaan. Het 'echte' werk zal hij of zij altijd in nauw overleg met zijn of haar begeleider uitvoeren. De nog resterende vragen en problemen kunnen vanzelfsprekend met deze laatste worden besproken en opgelost of eventueel met de examencommissie.

Ik dank alle docenten die suggesties hebben gedaan voor wat betreft de criteria die dienen te worden gesteld aan bachelorscripties van de opleiding, alsmede alle collega's die scriptie-onderwerpen hebben geleverd die in deze brochure figureren als (uitvoerbare) voorbeelden.

Utrecht, april 2005.

Dr. Teun Tieleman, voorzitter Examencommissie Wijsbegeerte

(vanaf 1 maart 2007 is Prof.dr. Piet Steenbakkers voorzitter)

1. Bachelor-eindscriptie: het algemeen-maatschappelijke en educatieve traject

De Bachelor eindscriptie (niveau 3, 7.5 ECTS) wordt in het derde studiejaar geschreven door bachelor-studenten die gekozen hebben voor het **algemeen-maatschappelijke** of het **educatieve** traject.

1. Procedure en begeleiding

- a. Als een belangrijke onderdeel van de B.A. opleiding dient de scriptie zorgvuldig te worden gepland. Op vier momenten per jaar kunnen studenten zich inschrijven voor het schrijven van een scriptie: begin juni (voor het schrijven in periode 1), midden oktober (voor periode 2), begin januari (voor periode 3), en midden maart (voor het schrijven in periode 4). Studenten dienen een verzoek in om begeleid te worden door een bepaalde begeleider en over een bepaalde onderwerp. Omdat het niet altijd mogelijk is om af te studeren bij de begeleider die de eerste voorkeur heeft, moet bij de inschrijving altijd ook een tweede keuze van begeleider en bijbehorend onderwerp worden aangegeven. Nadat duidelijk is wie de begeleider wordt (en uiterlijk twee weken na de aanmeldingsdeadline) neemt de begeleider contact op met de student over de verdere uitwerking van het onderwerp, over literatuursuggesties en over de planning van besprekingen. Op dat moment wordt ook het bachelorprotocol ingevuld, waarin de afspraken tussen student en begeleider worden vastgelegd.
- b. De aanmeldingsprocedure is als volgt:
 - (1) Studenten beslissen in welke onderwijsperiode je hun scriptie gaan schrijven.
 - (2) Studenten ontwikkelen twee mogelijke onderwerpen.
 - (3) Studenten kiezen hun eerste en tweede voorkeur voor een begeleider. (Hier wordt vooral gelet op wiens specialisatie bij de onderwerpen past. Het is dus niet nodig om een begeleider van tevoren zelf te benaderen, alhoewel het misschien slim zou zijn om te informeren over lopende onderzoeksproject waarbij aangesloten kan worden.)
 - (4) Een goed onderwerp sluit aan bij de (onderzoeks)specialisatie van de beoogde begeleider, bouwt voort op kennis uit een of meer niveau-3 vakken en is in 5000-7500 woorden te behandelen. Voor elke projectbeschrijving is maar een alinea nodig. (Zie voorbeelden later in deze brochure.)
 - (5) Voor de deadline versturen studenten een ingevulde online formulier in (<http://www.phil.uu.nl/onderwijs/wbgb/scriptie-aanmelding/aanmelding.html>) -- met de twee voorstellen en (als attachments) zowel een recente cijferlijst uit Osiris alsook een actueel portfolio.
 - (6) De aanmelding komt bij de B.A.-opleidingscoördinator terecht, die het procedure begeleidt. Als de docent die als eerste voorkeur van de student

wordt genoemd niet alle scripties kan begeleiden, benadert de opleidingscoördinator de docent die als tweede voorkeur werd genoemd. Als dat ook niet werkbaar lijkt neemt de opleidingscoördinator contact op met de leidinggevendenden van de disciplinengroepen (TF, PF, GF) om tot een oplossing te komen. Hierbij wordt vooral gekeken naar de voorkeuren van studenten, de begeleidingslast van begeleiders, de aansluiting van onderwerpen aan de onderzoek en onderwijs van begeleiders en de voorbereiding van studenten (bijv. niveau 3 cursussen) om verschillende projecten te voltooien.

- (7) Nadat duidelijk wordt wie de begeleider wordt (en uiterlijk twee weken na de aanmeldingsdeadline) neemt de begeleider contact op met de student over de verdere uitwerking van het onderwerp, over literatuursuggesties en over de planning van besprekingen. Op dat moment wordt ook de bachelorprotocol (Bijlage 1) ingevuld, waarin de afspraken tussen student en begeleider worden vastgelegd.
- c. De scriptie dient binnen één periode te worden voltooid. (Zie schema in de Bijlagen.) Een student die dat zonder gegronde reden niet voor elkaar krijgt, krijgt een NVD in zijn/haar dossier en dient zich opnieuw aan te melden voor een afstudeertraject.
- d. De scriptie wordt beoordeeld door de docent die als begeleider optreedt.
- e. Scripties worden begeleid door docenten in vaste dienst. Indien de scriptie inhoudelijk aansluit bij de specialisatie van een gastdocent, dan kan deze optreden als begeleider mits tevoren toestemming van de examencommissie is verkregen.

1.1 Inhoudelijke criteria

- a. Het onderwerp is helder afgebakend en zozeer toegespitst dat het binnen het beperkte kader van 5000 à 7500 woorden adequaat kan worden behandeld.
- b. Het onderwerp is zo gekozen dat nog niet eerder bestudeerde vakliteratuur in 7,5 ECTS studietijd kan worden verwerkt, zulks ter beoordeling van de begeleider.
- c. Van de student wordt een adequate behandeling van de relevante filosofische posities en problemen verwacht.
- d. De scriptie draagt een *integratief* karakter ten opzichte van de gehele bachelorfase. Hieronder wordt verstaan dat verschillende systematische en/of historische aspecten harmonisch met elkaar verbonden zijn.
- e. De inleiding dient de volgende elementen te bevatten:
- een duidelijke vraagstelling;
 - een indicatie van de plaats van het gekozen onderwerp binnen een ruimere wijsgerige of historische problematiek;
 - een overzicht van de structuur van de scriptie.

- f. De conclusie dient de volgende elementen te bevatten:
- een antwoord/antwoorden op de in de inleiding geschetste vraagstelling;
 - een schets van de implicaties van dit antwoord/deze antwoorden in een ruimer filosofisch of historisch verband.

1.3 Formele criteria

- a. De scriptie heeft een omvang van 5000 à 7500 woorden.¹
- b. De scriptie dient een lijst van (uitsluitend) de geraadpleegde literatuur te bevatten. De samenstelling en presentatie van deze lijst en de verwijzingen naar vakliteratuur in de tekst en in de voetnoten dienen te geschieden conform de geldende academische conventies (zie ook de Reader *Vaardigheden*).

¹ Bij een scriptie op het vakgebied der logica die uit verschillende delen (bijv. een informele beschrijving, een formele specificatie en een implementatie) bestaat, dient het totaal van de delen aan deze lengte-eis te voldoen.

2. Bachelor-eindschriftie in het onderzoekstraject (leeronderzoek)

De bacheloreindschriftie in het onderzoekstraject (niveau 3, 15 ECTS) wordt in het derde studiejaar geschreven. Deze schriftie is bedoeld als oriëntatie op de onderzoekspraktijk. Er is dan ook sprake van een leeronderzoek. Doel van het leeronderzoek is – naast een kennismaking met de praktijk van het wetenschappelijk onderzoek - het verkrijgen van inzicht in de capaciteiten van de student om een grote schriftie met succes af te ronden. Aan het leeronderzoek worden dan ook zwaardere eisen gesteld voor wat betreft omvang en wetenschappelijk niveau. De student zal zich de vraag moeten stellen of het raadzaam is te kiezen voor het onderzoekstraject en daarmee voor het schrijven van een dergelijke schriftie. Eerder behaalde studieresultaten vormen uiteraard een zwaarwegend punt van overweging bij het nemen van deze beslissing. Voor studenten die toegelaten willen worden tot de onderzoeksmaster is het leeronderzoek een vereiste.

2.1 Procedure en begeleiding

- a. De procedure voor de aanmelding voor begeleiding van een leeronderzoek is precies zoals bij de bachelor-schriftie (zie 1.1 boven).
- b. De schriftie die resulteert uit het leeronderzoek, wordt beoordeeld door de docent die is opgetreden als begeleider en door een docent van een andere disciplinegroep dan die waartoe de begeleider behoort. Deze tweede beoordelaar wordt voor aanvang van het leeronderzoek aangewezen door de examencommissie op voordracht van de eerste beoordelaar.
- c. Nadat het meeste werk voor de schriftie is gedaan en de kwaliteit van dat werk voldoende is bevonden door de begeleider/eerste beoordelaar, draagt deze er zorg voor dat tweede beoordelaar de tekst ontvangt. De tweede beoordelaar heeft twee weken om zich een oordeel te vormen. Vervolgens bepalen de twee beoordelaars het cijfer. De eerste beoordelaar doet hiertoe een voorstel. Indien zij het niet eens worden, treedt de voorzitter van examencommissie op als bemiddelaar.
- d. Het onderzoek moet worden voltooid binnen een tijdsbestek van maximaal twee periodes en worden afgerond met een paper van 10.000 à 12.500 woorden. Bij de beoordeling speelt niet alleen kwaliteit een rol, maar ook of het onderzoek in de daarvoor vastgestelde tijd is afgerond.
- e. Mocht het resultaat van het leeronderzoek onbevredigend zijn, dan bestaat de mogelijkheid dat de student niet wordt toegelaten tot de onderzoeksmaster maar wel tot de academische master.
- f. Indien de schriftie inhoudelijk aansluit bij een cursus van een gastdocent, dan kan deze optreden als begeleider, mits tevoren toestemming van de examencommissie is verkegen.

2.2 Inhoudelijke criteria

- a. Het onderwerp is helder afgebakend en zodanig toegespitst dat het in een scriptie van 10.000 à 12.500 woorden adequaat kan worden behandeld.
- b. Het onderwerp is zodanig gekozen dat nog niet eerder bestudeerde vakliteratuur in 15 ECTS studietijd kan worden verwerkt, zulks ter beoordeling van de begeleider.
- c. Van de student wordt een adequate behandeling van de relevante filosofische posities en problemen verwacht.
- d. De scriptie draagt een *integratief* karakter ten opzichte van de gehele bachelorfase. Hieronder wordt verstaan dat verschillende systematische en/of historische aspecten harmonisch met elkaar verbonden zijn.
- e. De inleiding dient de volgende elementen te bevatten:
 - een duidelijke vraagstelling;
 - een indicatie van de plaats van het gekozen onderwerp binnen een ruimere wijsgerige of historische problematiek;
 - een overzicht van de structuur van de scriptie.
- f. De conclusie dient de volgende elementen te bevatten:
 - een antwoord/antwoorden op de in de inleiding geschetste vraagstelling;
 - een schets van de implicaties van dit antwoord/deze antwoorden in een ruimer filosofisch of historisch verband.

2.3 Formele criteria

- a. De scriptie heeft een omvang van tussen de 10.000 à 12.500 woorden.²
- b. De scriptie dient een lijst van (uitsluitend) de geraadpleegde literatuur te bevatten. De samenstelling en presentatie van deze lijst en de verwijzingen naar vakliteratuur in de tekst en in de voetnoten dienen te geschieden conform de geldende academische conventies (zie ook de reader *Vaardigheden*).

² Bij een scriptie op het vakgebied der logica die uit verschillende delen (bijv. een informele beschrijving, een formele specificatie en een implementatie) bestaat, dient het totaal van de delen aan deze lengte-eis te voldoen.

3. De pre-master-scriptie

Wie in een vorige universitaire opleiding minimaal vier filosofie-vakken (30 ECTS) heeft voltooid, kan zich via een pre-master-traject van nogmaals 30 ECTS toegang verwerven tot de master wijsbegeerte. Tot de onderdelen van dit traject behoort ook een scriptie. Deze heeft een zwaarte van 7,5 ECTS op niveau 3 voor pre-master-trajecten die toeleiden naar de academische of educatieve master wijsbegeerte of de master Filosofie in Bedrijf. De eisen die hieraan gesteld worden zijn gelijk aan die voor de 'gewone' bachelorscriptie (hoofdstuk 2). Het pre-master-traject dat toeleidt naar de onderzoeksmaster wordt afgesloten met een scriptie van 15 ECTS, t.w. een leeronderzoek. De eisen die hieraan gesteld worden zijn gelijk aan de eisen die gelden voor het leeronderzoek in de bachelor wijsbegeerte zoals beschreven in hoofdstuk 3. (Let op: voor toelating tot de onderzoeksmaster gelden aanvullende eisen. Zie hiervoor de brochure 'Masterprogramme Researchmaster in Philosophy'.)

4. Voorbeelden van onderwerpen voor eindscripties

Hieronder volgt een aantal suggesties voor onderwerpen van een bachelorscriptie (3.1) of leeronderzoek (4.2) in het algemeen-maatschappelijke of educatieve traject. Uiteraard is het mogelijk in overleg met een docent een ander onderwerp te kiezen, rekening houdend met o.m. de vereiste van aansluiting bij een gevolgde cursus. Bij de voorbeelden is telkens aangegeven door welke docent(en) deze geleverd zijn.

4.1 Voorbeelden van Bachelor-eindscripties

4.1.1 Disciplinegroep Geschiedenis van de Filosofie

Klassieke Oudheid (dr. Teun Tieleman)

De Stoa over 'sense and reference'

De Stoïcijnen lijken als eersten het onderscheid tussen betekenis en verwijzing te hanteren. In hoeverre kunnen zij hiermee worden gezien als voorlopers van Frege's befaamde onderscheid? Om tot een antwoord op deze vraag te komen, behandelt deze scriptie het Stoïsche materiaal in het licht van de secundaire literatuur.

Michel Foucault en de antieke levenskunst

Deze scriptie traceert het concept van de levenskunst, met name bij zijn voornaamste exponenten in de Grieks-Romeinse Oudheid: Socrates en de Stoïcijnen. Wat hield het concept voor deze filosofen in? Vervolgens wordt gekeken wat de Franse historicus en filosoof Michel Foucault hierover zegt in de relevante hoofdstukken van zijn *Histoire de la Sexualité*. Wat verklaart Foucault's interesse voor dit antieke thema? In hoeverre is zijn weergave historisch accuraat en compleet?

Onfray's interpretatie van het Epicurisme (of: Cynisme)

In verschillende publicaties bepleit Michel Onfray een hedendaagse variant van het Epicureïsch hedonisme. Deze scriptie brengt overeenkomsten en verschillen in kaart en probeert de verschillen te verklaren.

Aristoteles en de universaliteit van de deugdethiek

Als ethische theorie lijkt de deugdethiek aanspraak te maken op universaliteit. Maar in hoeverre geldt dit voor de eerste, klassieke en invloedrijke formulering hiervan, de *Ethica Nicomachea* van Aristoteles? Deze problematiek wordt belicht aan de hand van werk van MacIntyre en Nussbaum.

Nietzsche's idee van 'Ewige Wiederkehr des Gleichen' en de Stoa

Nietzsche's concept van de eeuwige terugkeer lijkt schatplichtig aan de Stoa. Is deze indruk correct en, zo ja, in hoeverre heeft Nietzsche het oorspronkelijke concept aangepast aan zijn eigen filosofische agenda?

Oikeiôsis als deugdethisch concept

De Stoïsche ethiek is, net als die van Aristoteles, een vorm van deugdethiek. Het Stoïsche sleutelbegrip 'oikeiôsis' ('affiniteit', 'toeëigening') ontbreekt echter bij Aristoteles. Het verwijst naar het moreel-psychologische mechanisme waardoor de individuele mens zich allereerst hecht aan zichzelf en streeft naar persoonlijk overleven,

maar vervolgens een binding met anderen ontwikkelt volgens een patroon van steeds wijdere kringen of gemeenschappen. De scriptie richt zich op de vraag in hoeverre de Stoïsche redenering geslaagd is als fundering van op het voordeel van anderen gericht handelen. Een andere mogelijke toespitsing kan ook zijn om na te gaan of het Stoïsche denken relevant is voor thema's in de hedendaagse deugd-ethiek, die zich altijd meer heeft laten inspireren door Aristoteles. Literatuur o.a. S.G. Pembroke, 'Oikeiōsis', in A.A. Long (ed.), *Problems in Stoicism* (London 1971), 114-149; K. Algra, 'The Mechanism of Social Appropriation and its Role in Hellenistic Ethics', *OSAPh* XXV (2003) 265-96; A.A. Long, 'Greek Ethics After MacIntyre and the Stoic Community of Reason', *Ancient Philosophy* 3 (1983), 184-97; D. Konstan, *Friendship in the Classical World* (Cambridge 1997).

Klassieke Oudheid, vervolg (prof. dr. Jan van Ophuijsen)

Plato: de ziel en haar delen

Plato's dialogen *Phaedo*, *Phaedrus* en *Politeia* (*Staat, Republiek*) bieden elk onder meer een analyse van de ziel. In *Phaedo* staat de ziel als geheel in tegenstelling tot het lichaam; *Phaedrus* en *Politeia* ontleden haar elk in drie delen — maar niet beide keren dezelfde. De vraag rijst in hoeverre deze drie beschrijvingen elkaar aanvullen en in hoeverre ze wijzen op een verandering van opvatting.

De scriptie omvat (1) een beredeneerde standpuntbepaling ten aanzien van de vraag in hoeverre twee of zelfs alle drie beschrijvingen met elkaar verenigd en verzoend kunnen worden. Een ontkennend antwoord werpt vervolgens de vraag op (2 *a*) of het mogelijk is een of twee van deze beschrijvingen te verklaren uit een gesignaleerde tekortkoming in een of beide andere, en te begrijpen als een verbetering. Een bevestigend antwoord werpt daarentegen de vervolgvraag op (2 *b*) wat voor redenen in de context van elke dialoog zijn aan te wijzen voor deze bepaalde presentatie van wat volgens deze hypothese in wezen een en dezelfde opvatting over de ziel is.

Het onderzoek stoelt op vergelijking van de primaire teksten, waar nodig met gebruikmaking van meer dan één vertaling. Hoewel vraag (2 *a*) een ontwikkeling in de tijd vooronderstelt, is het niet raadzaam van te voren uit te gaan van theorieën over de chronologische volgorde van Plato's werken. Raadpleging van enige secundaire literatuur wordt aangemoedigd, bijv. Fred D. Miller, Jr., 'Plato on the Parts of the Soul', in J.M. van Ophuijsen (ed.), *Plato and Platonism*, Washington, D.C., 1999

Aristoteles over beschouwelijk leven en handelend leven

Aristoteles' *Nicomacheïsche Ethiek* gaat grotendeels over de vorming van de mens tot een geslaagd, vervuld sociaal wezen, d.w.z. een wezen dat 'geluk' (*eudaimonia*) bereikt in een handelend leven (*bios praktikos*) binnen de context van familie en stad-staat (*polis*). Maar in het tiende en laatste 'boek' lijkt de hoogste vervulling te zijn weggelegd voor hen die in staat zijn tot een beschouwelijk leven (*bios theōrētikos*) gewijd aan wijsbegeerte en wetenschap.

De scriptie omvat (1) een standpuntbepaling ten aanzien van de vraag of Aristoteles' uitspraken in boek 10 (met name hoofdstuk 7) verenigbaar zijn met die in de voorafgaande boeken, door middel van vergelijking van de primaire teksten, waar nodig met gebruikmaking van meer dan één vertaling; (2) een kritische bespreking van secundaire literatuur, bijv. A.O. Rorty, 'The place of contemplation in Aristotle's Nicomachean Ethics', in A.O. Rorty (ed.), *Essays on Aristotle's Ethics*, Berkeley & L.A., Univ. of Calif. Press, 1980; en, in overleg met de docent, zo mogelijk (3) een beknopte vergelijking met naar keuze (3 *a*) relevante passages in Aristoteles'

Eudemische Ethiek, of met (3 b) een latere evaluatie van het beschouwelijke of ‘contemplatieve’ leven, bijvoorbeeld bij Thomas van Aquino of in de moderne deugdenethiek.

Het individu bij Plotinus

De Vorm of Idee is volgens Plato voor elke klasse ‘één boven vele’: de ene onzichtbare gestalte waaraan een veelvoud van soortgelijke voorwerpen in de zintuiglijke werkelijkheid deel heeft, het ene toonbeeld waarvan ze allemaal een gebrekkige afbeelding te zien geven. Hoe veel van zulke Vormen er zijn, en van welke soorten en klassen voorwerpen, is al sinds Plato’s eigen dialoog *Parmenides* omstrede, maar in ieder geval lijkt dit model niet veel bij te dragen ter verklaring van de eigenheid van afzonderlijke exemplaren van elke soort. Hoewel Plotinus de leer van Plato getrouw wil doorgeven, zien sommige geleerden zijn werk in deze kwestie als vernieuwend: Plotinus zou ook Vormen van individuen erkennen. Andere geleerden betwijfelen dit. De scriptie omvat (1) een schets van de wetenschappelijke discussie, met (2) een aanzet tot bepaling van een standpunt. Aangeraden wordt uit te gaan van de probleemstelling bij H.J. Blumenthal, ‘On soul and intellect’, in L.P. Gerson (ed.), *The Cambridge Companion to Plotinus*, Cambridge U.P. 1996, pp. 82-104: pp. 84-85 met noten 8-11 en 99-100 met noot 49. De meest betrouwbare vertalingen van Plotinus’ geschriften zijn die van A.H. Armstrong in de Loeb Classical Library, en de bewerking door J. Dillon van de vertaling door S. MacKenna in de reeks Penguin Classics.

Geschiedenis van de Nieuwere Wijsbegeerte (prof. dr. Piet Steenbakkers)

Verlichting en godsdienstkritiek: Hume en het monotheïsme

In de huidige debatten over de positie van de islam in de Europese landen wordt op een nogal vanzelfsprekende wijze gerefereerd aan “de Verlichting”. Critici van de islam stellen dat die godsdienst, anders dan het christendom, nooit de confrontatie met de Verlichting is aangegaan, en daardoor met problemen worstelt die de westerse landen al achter zich hebben gelaten, zoals de relatie tussen kerk en staat, de positie van de vrouw, de interpretatie van de schrift. In dit verband is het interessant om nader in te gaan op de complexe en genuanceerde opvattingen van één van de grote godsdienstkritici van de Verlichting, David Hume. Hij ontwikkelde in verschillende teksten (*An Enquiry concerning Human Understanding; The Natural History of Religion; Dialogues concerning Natural Religion*) een omvangrijke en principiële kritiek op zowel de theoretische claims van de theologie als de morele praktijken van de wereldreligies. Zijn opvattingen zijn de moeite van nadere studie waard, niet alleen om de mogelijke actuele implicaties van zijn kritiek, maar ook in het kader van de tijd waarin ze werden geformuleerd. Dit onderwerp is eventueel ook in te vullen door een vergelijking te maken tussen Hume's ideeën en die van zijn tijdgenoot en (althans aanvankelijk) vriend Jean-Jacques Rousseau. Hun opvattingen over godsdienst staan met elkaar op gespannen voet, maar hebben voldoende gemeenschappelijk achtergrond om een vergelijking zinvol te maken.

Spinoza als ethicus

De belangstelling voor de filosofie van Benedictus de Spinoza geldt meestal zijn metafysica; zijn denken over politiek en godsdienst staat op een goede tweede plaats. Als ethicus krijgt hij betrekkelijk weinig aandacht. Toch heet zijn hoofdwerk *Ethica*. De

metafysica waarmee dit werk opent staat uiteindelijk in functie van een ethiek. De moraaltheorie van Spinoza leent zich voor verschillende scriptie-onderwerpen. Zo is daar de samenhang van ethiek en metafysica, parallellen met de Stoa, of Spinoza's positie in de geschiedenis van de ethiek.

Utopieën

Het woord 'Utopia' is gemunt door Thomas More, in zijn gelijknamige werk (1516), ter aanduiding van een ideale samenleving. Als filosofisch genre zijn utopische geschriften veel ouder, met wortels tot in Plato, maar de vroeg-moderne tijd heeft enkele beroemde blauwdrukken voor de volmaakte staat voortgebracht: behalve More bijvoorbeeld die van van Tommaso Campanella en Francis Bacon. Utopisme is al vroeg als een negatieve aanduiding gebruikt, en dat is door de kritiek van Karl Marx en Friederich Engels op hun utopisch-socialistische voorlopers versterkt. Niettemin is het utopisme een rijke en boeiende traditie in het filosoferen over politiek. In de scriptie kan vanuit een of meer klassieke utopische ontwerpen een lijn worden getrokken naar de idealen (of angstbeelden: *Brave New World*) van de jongste geschiedenis.

De natuurfilosofie van Margaret Cavendish

Een nauwelijks bestudeerde, maar belangwekkende eigen natuurfilosofie is ontwikkeld door Margaret Cavendish in haar *Observations upon Experimental Philosophy* (1688). Hiervan is onlangs een uitgave verschenen (ed. E. O'Neill). Haar filosofie is materialistisch maar – voor deze periode opvallend – niet mechanistisch. Gezien de geringe aandacht die er tot dusver is geweest voor vrouwelijke filosofen kan het belichten van het werk van een filosofe een boeiend thema zijn voor een bachelorscriptie. Behalve Cavendish zijn er in de vroeg-moderne periode ook anderen die daarvoor in aanmerking komen.

4.1.2 Disciplinegroep Theoretische Filosofie

Filosofische logica (prof. dr. Albert Visser)

Gedachtenexperimenten in de Filosofie

Gedachtenexperimenten komen overal voor in de filosofie, van Rawls tot Searle en Putnam. Aan de hand van twee case studies (bij voorkeur uit verschillende gebieden van de filosofie), bespreekt deze scriptie de pro's en cons van het filosofische gedachtenexperiment.

Onmisbaarheidsargumenten (met dr. Janneke van Lith)

In een onmisbaarheidsargument probeer je de existentie van de objecten die onder een begrip vallen te concluderen uit de onmisbaarheid van dat begrip in de wetenschap. Bijvoorbeeld: reële getallen bestaan want we kunnen ze niet missen in de fysica. In de scriptie worden een aantal onmisbaarheidsargumenten uit de literatuur besproken (o.a. van Putnam). De scriptie biedt een kritische evaluatie van deze argumentatiestrategie.

Directe Referentie en Causale Ketens

Tussen 1960 en 1980 ontstond de theorie van directe referentie, ook wel, maar enigszins misleidend, de causale theorie van referentie genoemd. Met deze theorie zijn de namen van Saul Kripke, John Perry, Keith Donellan, Hilary Putnam en David Kaplan verbonden. Ook worden Ruth Barcan Marcus en Peter Geach wel als voorlopers

genoemd. Deze scriptie probeert wat meer helderheid te verschaffen over wie nu precies welk idee had in deze ontwikkeling. De scriptie geeft een kritische evaluatie van de verschillende ideeën.

Mogelijke Werelden en State Descriptions

Het idee van mogelijke wereld komt al voor bij Leibniz. Mogelijke werelden worden systematisch gebruikt voor een semantische uitleg van modaal denken door Saul Kripke, Stig Kanger en Jaako Hintikka. Een voorloper van deze ontwikkeling was Rudolf Carnap met zijn State Descriptions. Deze scriptie beschijft de ontwikkeling van mogelijke werelden semantiek. De scriptie bespreekt verder de cruciale vraag of mogelijke werelden semantiek slechts een technisch hulpmiddel is of dat zij ook filosofische verheldering biedt.

Het begrip paard is geen paard (met dr. Menno Lievers)

Dat het begrip paard geen paard is, ja, dat weten we allemaal. Maar dat het begrip paard ook geen begrip zou zijn, komt toch wel wat vreemd over. Toch is dit wat Frege beweert. De scriptie traceert, reconstrueert en evalueert Frege's argumentatie voor deze verrassende these.

De Leugenaarsparadox bij Tarski en Kripke

Kripke's behandeling van de Leugenaarsparadox is heel anders dan die van Tarski, zowel in methodologisch opzicht als inhoudelijk. Bij Kripke spelen, anders dan bij Tarski, overwegingen van empirische adequaatheid een rol. De scriptie beschrijft de verschillen in benadering en probeert de methodologische verschuiving historisch te plaatsen.

De ontwikkeling van het begrip propositie bij Russell

Wat zijn nu eigenlijk proposities bij Russell? Verschillende passages lijken elkaar tegen te spreken. Deze scriptie inventariseert relevante passages en doet een poging tot historische reconstructie van de ontwikkeling van Russell's visie op proposities.

Wetenschapsfilosofie en kenleer (dr. Janneke van Lith)

Contextualisme

Contextuele kennisleer is een recent antwoord op Cartesiaans skepticisme. Volgens deze kennisleer zijn de waarheidscondities van de uitspraak 'S weet dat p' afhankelijk van de context van degene die deze uitspraak doet. Zo zal bijvoorbeeld de uitspraak 'George weet dat hij twee handen heeft' waar zijn in een alledaagse situatie, maar is deze uitspraak onwaar in een skeptische context, bijv. wanneer skeptische alternatieven zoals Cartesiaanse demonen of Brains in Vats onderwerp van gesprek zijn. Deze scriptie vergelijkt het contextualisme met gerelateerde kentheoretische posities, zoals Moore's common sense en Nozicks 'truth tracking'.

Idealisaties

Galileo leverde een belangrijke bijdrage aan de wetenschappelijke methodologie, door geïdealiseerde modellen te bestuderen, bijvoorbeeld van vrij vallende lichamen. Deze idealisaties kunnen strijdig zijn met de ervaring, maar het idee is dat ze ons kunnen helpen om complexe verschijnselen te begrijpen. De scriptie zet Galileo's opvattingen over idealisaties en de consequenties voor de aard van natuurwetten af tegen modernere opvattingen, bijvoorbeeld van Pierre Duhem of Nancy Cartwright.

4.1.3 Disciplinegroep Praktische Filosofie

Normatieve en meta-ethiek (prof. dr. Marcus Duewell)

De hierna volgende onderwerpen kunnen ook worden behandeld in een leeronderzoek (15 ECTS), waarbij zwaardere eisen worden gesteld (bijvoorbeeld aan de hoeveelheid te verwerken literatuur).

Ethiek en Esthetiek van de natuur

Eén van de argumenten waarom wij de natuur zouden moeten beschermen is het natuur-esthetische argument. Het feit dat wij natuur als esthetisch kunnen ervaren maakt haar moreel waardevol. Vinden wij in de esthetiek van de natuur (Kant, Hegel, Adorno, Seel) aanknopingspunten voor de milieu-ethiek?

Onvolkomen plichten

Om de tegenstelling tussen universalistische plichtenethieken en deugdenethische theorieën te voorkomen, hebben verschillende auteurs (b.v. O'Neill) een beroep gedaan op Kant's begrip van onvolkomen plichten. Wat is de functie van dit begrip in de hedendaagse discussie? Wordt het begrip zo gebruikt als Kant het bedoelt?

The distant needy

Hebben wij morele verplichtingen tegenover mensen in nood die ver weg van ons leven? Wie heeft deze verplichting? Hoe ver gaan deze verplichtingen? T. Pogge en P. Singer hebben hierover in hun publicaties heel uiteenlopende standpunten verdedigd. De verschillende argumenten worden in deze scriptie onderzocht. Pogge beargumenteert daarbij met name met een theorie van negatieve plichten. Hoe verhoudt deze theorie zich met traditionele theorieën over morele plichten?

Morele Status

De morele status van personen, dieren, embryo's en andere dingen in de wereld is vaak onderwerp van discussies. In deze scriptie worden de centrale kenmerken en de ethische relevantie van een morele status in de nieuwere ethische theorieën (Warren, Parfit, Tooley etc.) onderzocht. Hoe verhoudt zich deze discussie ten opzichte van traditionelere posities in de moraalfilosofie?

Het morele verdrag en mensen met zware handicaps

In contractualistische ethische theorieën wordt de participatie aan de morele gemeenschap en het genereren van morele verplichtingen verbonden met het vermogen van redelijkheid of het vermogen van rationeel gedrag. Gehandicapte mensen hebben de daarvoor relevante vaardigheden vaak niet of niet volledig. Wat zeggen contractualistische theorieën over verplichtingen tegenover hen?

Toegepaste ethiek (dr. Jan Vorstenbosch)

Politicide en de idee van een Tribunaal

In *Politicide. De moord op de politiek in de Franse filosofie* stelt Luuk van Middelaar dat de 20^e eeuwse Franse politieke filosofie, op enkele uitzonderingen na, een lange

reeks van aanslagen op het eigene van de politiek is. Een van zijn ‘bêtes noires’ is Sartre. Ga na of de Tribunalen waaraan Sartre (en ook Russell) als filosofen meededen in de jaren zestig deze stelling kunnen bevestigen of juist weerleggen. Probeer een positie te formuleren, aan de hand van je analyse, over de geëigende plaats van filosofen in het politieke en ethische debat.

Socrates en de godsdienst

In ‘*Tegen de decadentie*’ probeert Paul Cliteur Socrates als medestander in te lijven in zijn strijd voor een op het atheïsme gestoelde seculiere staat. Ga na aan de hand van relevante passages in Plato’s dialogen in hoeverre Cliteurs stellingname terzake gerechtvaardigd is.

George Sorel en de terrorisme-discussie

Eén van de wapens in de strijd tegen het moslimterrorisme is een scherpe scheiding tussen fysiek geweld enerzijds en handelingen of situaties die onder noties van verbaal geweld, psychisch geweld, structureel geweld kunnen worden gevat anderzijds. Onderzoek welke conceptuele bijdrage de ‘*Reflexions sur la violence*’ van de 20^e eeuwse Franse filosoof George Sorel voor dit ethisch-politieke debat kunnen hebben.

Porphyrus en het hedendaagse vegetarisme

De laat-Romeinse Neo-Platoonse filosoof Porphyrius is niet alleen bekend vanwege zijn belangrijke rol bij de overdracht van het antieke gedachtegoed, maar ook vanwege zijn vegetaristische overtuiging. Ga na op welke punten de argumenten die Porphyrius voor zijn vegetarisme aanvoert, overeenkomsten en verschillen vertonen met hedendaagse argumenten.

Herakleitos en het begrip oorlog

Van Herakleitos stamt de beroemde uitspraak: ‘De oorlog is de vader van alle dingen’ (Polemos pater pantoon). Recentelijk is het begrip oorlog in zijn stricte en in zijn metaforische betekenis (denk aan polemiek) weer volop in discussie geraakt. Probeer erachter te komen wat er ten tijde van de Griekse filosofen onder ‘polemos’ werd verstaan en probeer op basis van deze reconstructie een uitleg van het oorlogsbegrip te geven die voor het huidige debat interessant is.

De Stoa over zelfmoord en de hedendaagse ‘assisted suicide-discussie’

Onderzoek de filosofische grondslag van de opvattingen die door de Stoïcijnen over zelfmoord werden gehuldigd en ga na of deze nog van betekenis kunnen zijn voor de hedendaagse ethische discussie over ‘hulp bij zelfdoding’.

Sociale en politieke filosofie (dr. Bert van den Brink)

Tolerantie tussen principe en strategie

Tolerantie kan op principiële en strategische gronden worden verdedigd. Soms wordt gesteld dat de overtuigendste theorieën over tolerantie proberen tussen die alternatieven geen keuze te maken, maar voor beide rechtvaardigingen ruimte te laten bestaan. In deze scriptie wordt die visie aangetoond of weerlegd voor een hedendaagse auteur (bijv. Forst, Scanlon, King) en een auteur uit het klassieke liberalisme (bijv. Bayle, Locke of Kant).

Civiele deugden tussen liberalisme en republicanisme

Hoewel de notie van civiele deugden vooral met de republikeinse traditie binnen de politieke filosofie wordt geassocieerd (Machiavelli tot Richard Dagger), is veel werk op dit gebied tegenwoordig van politiek liberale auteurs afkomstig (Macedo, Galston, Berkowitz). In deze scriptie wordt onderzocht waarom de notie van civiele deugd in de laatste twee decennia zo invloedrijk is geworden binnen het liberale denken. Welke theorie-interne en praktisch-politieke redenen zijn hiervoor te geven?

Vrijheid en de republikeinse traditie

Auteurs als de historicus Quentin Skinner en de systematische filosoof Philip Pettit hebben recentelijk verdedigd dat republikeinse notie van vrijheid als non-dominantie de sterke kanten van negatieve vrijheid en positieve vrijheid zou bezitten, zonder onder de zwakke te lijden (negatieve vrijheid zou 'leeg' zijn, positieve vrijheid paternalistisch). In deze scriptie wordt kritisch onderzocht in hoeverre deze claim in conceptuele en praktische zin houdbaar is.

Civiliteit: streven naar consensus of leren leven met conflict?

In de hedendaagse democratietheorie begrijpen sommige auteurs civiliteit als een handelingsdispositie die een bepaalde fundamentele consensus aangaande bepaalde waarden en/of procedurele normen vooronderstelt (Rawls, Habermas). Andere auteurs zien civiliteit veeleer als een handelingsdispositie die nodig is om bij afwezigheid van zo'n fundamentele consensus op een geweldvrije wijze om te kunnen gaan met conflict (Tully, Mouffe). In deze scriptie weegt de student beide opvattingen door hun taal filosofische fundament te onderzoeken (bijv. Peirce vs. Wittgensteins pragmatische taalopvatting).

Michel Foucault, levenskunst, moderniteit

De Franse historicus en filosoof Michel Foucault zoekt in zijn *Histoire de la Sexualité* aansluiting bij antieke noties van levenskunst, zoals bijvoorbeeld uitgedragen door Socrates en de Stoïcijnen. In deze scriptie wordt onderzocht wat levenskunst voor hem als denker in de twintigste eeuw betekent, met name met betrekking tot zijn genealogische onderzoek over moderne vormen van subjectiviteit, ethiek en macht, en de vraag waarom uitgerekend het *antieke* thema van de levenskunst voor deze criticus van moderniteit van belang was.

Wijsgerige antropologie (dr. Joel Anderson)

Persoonlijke autonomie en "tweede-orde wensen"

Deze scriptie biedt een reconstructie en evaluatie van het debat rond het "hiërarchische" model van persoonlijke autonomie, gebaseerd op de begrip "second-order desires". Ik schets drie fasen van het debat: (1) de oorspronkelijke voorstellen van Harry Frankfurt en Gerald Dworkin, (2) vier types van kritische reactie op het hiërarchische model en (3) het gemodificeerd hiërarchisch model dat tegenwoordig wordt verdedigd door Frankfurt en Dworkin (onder anderen). De meeste centrale teksten staan in *The Inner Citadel*, samengesteld door J. Christman. Men zou de stelling kunnen verdedigen dat, vergeleken met Dworkin's (toch best koppige) verdediging van de oorspronkelijke benadering, Frankfurt's modificaties (in *Necessity, Volition, and Love*) zijn positie veel zwakker hebben gemaakt.

De onvermijdelijkheid van het humanisme

Een centraal thema in de “continentale” traditie in de 20^e eeuwse wijsbegeerte is de kritiek op de opvatting dat “de mens” een essentie heeft. In deze scriptie worden vier filosofische invloedrijke teksten uit deze traditie besproken: Sartre, *L'Existentialisme c'est une humanisme*; Heidegger, “Brief über den Humanismus”; Foucault, *Les mots et les choses*; en Irigaray, “Ce sexe qui n'en est pas un.” Bij nader inzicht van deze teksten blijkt het toch moeilijk te zijn voor deze auteurs om zich helemaal vrij te maken van bepaalde “humanistische” veronderstellingen.

Esthetica (dr. Rob van Gerwen)

Stijl en intentie in de kunst.

Een hedendaagse klassieke tekst zegt dat we voor de interpretatie van een kunstwerk niet naar de intenties van de kunstenaar moeten kijken, immers hij of zij kan zoveel bedoeld hebben wat niet relevant hoeft te zijn; we moeten het werk zelf in ogenschouw nemen (Wimsatt and Beardsley: “The Intentional Fallacy”). Maar tegelijkertijd hechten we aan de individuele stijl van die kunstenaar. (Richard Wollheim: “Pictorial Style: Two Views.”). Welke verbanden zijn er vanuit deze discussie te leggen met Austin's en Searle's Speech-act theorie in de epistemologie?

De waarheid van het smaakoordeel

Met een smaakoordeel zeggen we iets over een object, namelijk dat het mooi (of enige andere esthetische waarde) is, maar betekent dat dan ook dat zulke oordelen waar kunnen zijn? En wat voor gevolgen hebben de diverse antwoorden op deze vraag? In dit verband moet ook de discussie rond het esthetisch realisme en superveniëntie gezien worden: of esthetische eigenschappen aanwijsbare, objectieve eigenschappen zijn, of niet. Immers, indien ja, dan kan men smaakoordelen ook daadwerkelijk waarheidswaarden toedichten, zo nee, wat dan? In deze scriptie spelen de posities van Hume (*Of the Standard of Taste*) en Kant (*Kritik der Urteilskraft*) een centrale rol, evenals die van David Wiggins (“A Sensible Subjectivism?”) en John McDowell (over esthetische eigenschappen). Ook is het mogelijk een verband te leggen met de epistemologische discussie over secundaire kwaliteiten, zoals kleuren, geluiden en geuren, als zijnde respons-afhankelijk (Pettit, Johnson, McDowell, etc.).

Artistieke expressie en de expressie in een gelaat

Meer en meer beschouwen we de expressie in het gelaat als een maakbaar fenomeen (cosmetische chirurgie). We lijken gelaatsexpressie dan te begrijpen naar analogie met artistieke expressie. Interessant genoeg wordt er evenwel in theorieën over artistieke expressie op gehamerd dat we artistieke expressie moeten begrijpen als op een of andere manier analoog aan natuurlijke (gelaats-)expressie. Tegelijkertijd lijkt in een belangrijke opvatting van kunst --het formalisme, de enige positie die goed weg kan met het idee dat de kunsten autonoom zijn-- geen plaats voor de expressie van het kunstwerk; het gaat immers puur om de vorm. Deze scriptie traceert een alternatieve esthetische benadering van de kunst, die beter dan het formalisme, weg weet met de expressieve component van het kunstwerk. Naast een bespreking van het hedendaagse debat over expressie in kunst bestudeert men bepaalde passages in het werk van Plato en uit Kants *Kritik der Urteilskraft*; Kant is immers gedoodverfd als de grootvader van het formalisme, maar bepaalde passages wijzen duidelijker in de richting van die andere traditie, die schoonheid opvat als expressie van een zedelijk innerlijk. In deze scriptie zullen ook hedendaagse posities in de filosofie van de psychologie, over de expressie van emoties een rol moeten spelen.

De artistieke houding

George Dickie betoogde dat de esthetische houding --die we zouden moeten aannemen om een esthetisch object adequaat te kunnen waarnemen-- een verwarrende mythe is en dat ze feitelijk niets anders zegt dan dat we geconcentreerd moeten waarnemen. Schets de voorgeschiedenis van deze eis van een esthetische houding, bij Kant (belangenloosheid) en Schopenhauer (de beschouwer als 'zuiver subject van het kennen') en de hedendaagse kritiek hierop. Onderzoek of de notie van de esthetische houding gered moet worden van Dickie's kritiek, en, zo ja, of ze te redden is (Kemp, Van Gerwen).

4.2 Voorbeelden van leeronderzoeken

Hieronder volgen, geordend naar vakgebied, voorbeelden van onderwerpen voor leeronderzoeken. Uiteraard kan men, rekening houdend met de vereiste van aansluiting bij een gevolgde cursus (zie hierboven 2.1.b), in overleg met een docent een ander thema formuleren. De volgende voorbeelden geven in elk geval een indruk van het soort vraagstelling dat geschikt is voor een leeronderzoek. Bij de voorbeelden is telkens aangegeven door welke docent ze geleverd zijn.

4.2.1 Disciplinegroep Geschiedenis van de Filosofie

Klassieke Oudheid (dr. Teun Tieleman):

Leeronderzoek 1: Aristoteles over de relatie tussen ethiek en politiek

In de *Ethica Nicomachea* zet Aristoteles uiteen hoe hij denkt dat de mens het gelukkigst kan worden. In de *Politica* zet hij daarentegen uiteen hoe hij denkt dat de beste staat eruit ziet. Wat is precies de wisselwerking tussen de (gelukkige) burger en de (ideale) staat? In dit onderzoek worden relevante teksten uit elk van de genoemde werken (en enkele andere) bestudeerd alsmede secundaire literatuur. Een kritische vergelijking van bestaande moderne interpretaties vormt een belangrijk element van dit onderzoek. Van Aristoteles' werk zijn goede vertalingen beschikbaar (ook in het Nederlands).

Leeronderzoek 2: Universalia bij de Stoa

De aard en status van de universalia bij de Stoa zijn nog steeds controversieel, mede doordat we hier, zoals elders, aangewezen zijn op fragmentarisch en/of indirect bronnenmateriaal. Zeker lijkt wel dat de Stoïcijnen (met name in reactie op Plato) een originele visie op de universalia ontwikkelden die een opvallende anticipatie vormt op het latere conceptualisme van Britse Empirische filosofen zoals J. Locke (1632-1704). In dit onderzoek wordt het verspreide materiaal bijeengebracht om tot een reconstructie van de Stoïsche positie te komen. In dit kader wordt ingegaan op bestaande interpretaties. Het materiaal is moeilijk maar niet zeer omvangrijk en dus goed verwerkbaar voor een scriptie van de vereiste omvang. Van de relevante teksten bestaan goede moderne vertalingen (o.a. in het Engels). Een historisch onderzoek dat appelleert aan de interesse voor een universeel filosofische probleem.

Klassieke Oudheid (prof. dr. Jan van Ophuijsen)

Leeronderzoek: Idee, vorm, species

Het universalien-probleem—het vraagstuk van de verwijzing van soortnamen en

bijvoeglijke naamwoorden, of van de status van algemene begrippen — is voor het eerst aan de orde gesteld in een tekst, de *Isagôgê*, die Plotinus' leerling Porphyrius (3e-begin 4e eeuw nC) schreef als inleiding tot een filosofisch curriculum dat begon met de logische werken van Aristoteles. Impliciet is het al aanwezig in Aristoteles' eigen kritiek op Plato's leer van de Vormen of Ideeën. Hoewel Aristoteles deze leer verwerpt, bijvoorbeeld in *Metafysica A* (= I), hanteert hij daarbij zelf het begrip Vorm in een bepaalde zin, waarin het verbonden is met het begrip van de natuurlijke soort of species. Het leeronderzoek omvat (1) een nauwkeurige lezing van de desbetreffende passages in *Metafysica A*, gericht op de vraag wat voor opvatting van een Vorm Aristoteles staande wil houden in tegenstelling tot die welke hij bestrijdt, waar nodig met gebruikmaking van meer dan één vertaling; (2) een poging tot nadere bepaling van Aristoteles' begrip van een Vorm met behulp van andere passages, met name uit *Metafysica Z* (= VII); en, in overleg met de docent, (3) een confrontatie met naar keuze (3 a) een latere opvatting over de status van vorm of idee, of (3 b) een interpretatie van dit onderdeel van Aristoteles' zijnsleer in de moderne secundaire literatuur.

Leeronderzoek: De politicus volgens Plato

Politieke filosofie vormt het onderwerp van Plato's meest omvangrijke dialogen, de *Politeia* (*Staat, Republiek*) en de *Wetten*. Daarnaast heeft Plato een afzonderlijk 'gesprek van Socrates', de *Staatsman* of *Politikos*, gewijd aan de definitie van de staatsman. Dit gesprek wordt gepresenteerd als het vervolg op een gesprek over kennis, de *Theaetetus*, en een over de *Sofist*; een definitie van de filosoof wordt in het vooruitzicht gesteld.

Het leeronderzoek omvat het nauwkeurig lezen van de *Staatsman* en meer selectief lezen van *Theaetetus*, *Sofist*, *Politeia* en *Wetten*, waar nodig met gebruikmaking van meer dan één vertaling, met het oog op de vragen (1) wat de *Staatsman* aan *Politeia* en *Wetten* toevoegt op het gebied van politieke theorie, en (2) wat voor licht de dialoog werpt op Plato's opvatting van filosofie en dialectiek. Raadpleging van enige secundaire literatuur wordt aangemoedigd, bijv. Mitchell Miller, 'Dialectical Education and Unwritten Teachings in Plato's Statesman', in J.M. van Ophuijsen (ed.), *Plato and Platonism*, Washington, D.C., 1999.

Leeronderzoek: God en genot

Epicurus belooft zijn volgelingen een gemoedsrust die onder meer berust op het inzicht dat goden zo goed als mensen maar uit atomen bestaan en, heel anders dan het traditionele godendom, zich weinig of niets aan de mens gelegen laten liggen. Het zou daarom verbazing kunnen wekken dat ook een god à la Epicurus kan dienen als voorbeeld en 'rolmodel' voor de mens, in het bijzonder de wijsgeer: aan het eind van de brief aan Menoikeus stelt Epicurus een 'leven als een god onder mensen' in het vooruitzicht, dat doet denken aan de 'gelijkwording aan god' (*homoiôsis theôi*) uit Plato's *Theaetetus* en andere dialogen; en zijn Romeinse leerling Lucretius gaat zo ver Epicurus zelf als een god te betitelen.

Het leeronderzoek omvat (1) een bespreking van Epicurus' godsbegrip en leer omtrent goden, waarin (2) de ethische relevantie hiervan expliciet wordt gemaakt, en (3) stelling wordt genomen inzake de vraag of Epicurus' poging bepaalde gangbare voorstellingen omtrent goden binnen zijn materialistisch en hedonistisch stelsel te behouden en uit te buiten, leidt tot een geslaagd en consistent resultaat. De teksten van Epicurus zelf staan in *Epicurus over de natuur en het geluk*, vertaald, ingeleid en van aantekeningen voorzien door K. Algra, Groningen, Historische Uitgeverij, 1996. Een gezaghebbende bespreking van Hellenistische leer omtrent goden is J. Mansfeld, 'Theology', in K.

Algra, J. Barnes, J. Mansfeld & M. Schofield (eds.), *The Cambridge History of Hellenistic Philosophy*, Cambridge U.P., 1999: pp. 452-78

Augustinus over de wil

Het is duidelijk dat Augustinus zich expliciet heeft uitgelaten over de wil en over vrijheid van de wil, niet alleen in de monografie *Vrije beschikking door de wil (De libero arbitrio)*, maar onder meer ook in zijn grote verhandeling over *De stad Gods (De civitate dei)*. Maar geleerden zijn het er niet over eens hoe oorspronkelijk Augustinus' opvattingen over wil en wilsvrijheid zijn, of ze in de loop van zijn lang en productief schrijversleven sterk zijn veranderd, en of ze op enig ogenblik een consistent geheel hebben gevormd.

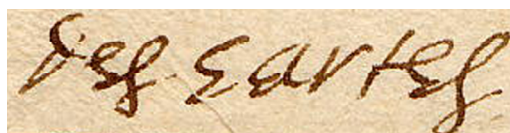
Het leeronderzoek stelt zich ten doel (1) deze vraagstukken rond Augustinus' begrip van wil en wilsvrijheid te inventariseren, (2) een voorstel te doen voor een procedure om ze dichter bij een oplossing te brengen, en waar mogelijk (3) een schets te bieden van een oplossing voor een of meer vraagstukken. Een recente bespreking van het probleem rond wilsvrijheid is E. Stump, 'Augustine on free will', in E. Stump & N. Kretzmann, *The Cambridge Companion to Augustine*, Cambridge U.P. 2001, pp. 124-47, maar dringend wordt aangeraden verwijzingen naar 'will' zowel als 'free will' ook in andere bijdragen aan deze *Companion* via het register op te sporen en te bestuderen om overzicht te krijgen over het probleemgebied.

Nieuwere Wijsbegeerte (Dr. Erik-Jan Bos)

Leeronderzoek: de briefwisseling van Descartes

Sinds 1997 wordt er binnen de disciplinegroep Geschiedenis van de Nieuwere Filosofie onderzoek verricht naar en gepubliceerd over de briefwisseling van de Franse wijsgeer René Descartes (1596–1650). Het doel van het lopende onderzoek is een complete en kritische editie van deze correspondentie, die de bestaande, grotendeels 100 jaar oude uitgave zal vervangen.

Tijdens het leeronderzoek zal de student(e) deel uitmaken van de projectgroep, en actief participeren in de wekelijkse seminars waarin telkens enkele brieven

onder de loep genomen worden. In overleg met de begeleiders, Prof. Theo Verbeek en Dr. Erik-Jan Bos, kiest de student(e) een onderwerp voor de scriptie uit. Te denken valt aan onderzoek naar de veelal problematische overlevering van de brieven (bronnenproblematiek), het uitdiepen van een correspondent (bv. Hobbes, Arnauld, Prinses Elisabeth) of een groep van correspondenten (bv. de Jezuïeten), of de bespreking van een thema (bv. lichaam/geest, eeuwige waarheden, schoolfilosofie vs. nieuwe wijsbegeerte).

Nieuwere Wijsbegeerte (prof. dr. Piet Steenbakkers)

Leeronderzoek 1: Spinoza's Korte verhandeling

Alvorens Spinoza (1632-1677) zijn hoofdwerk schreef, de *Ethica* (postuum gepubliceerd, 1677), heeft hij eerst gepoogd zijn wijsgerig stelsel in een lossere, niet-meetkundige vorm uiteen te zetten. De originele Latijnse tekst van deze oer-*Ethica* is verloren gegaan, maar er is al direct een Nederlandse vertaling van gemaakt, met Spinoza's medewerking, en in die gedaante is het werk in de negentiende eeuw teruggevonden. Deze *Korte verhandeling van God, de mensch en deszelvs welstand* is

inmiddels in vele talen vertaald, zelfs in het Latijn. De enige 'hertaling' in nieuwer Nederlands dateert uit 1899. Nederlandse lezers moeten zich dus in feite behelpen met de zeventiende-eeuwse vertaling. De tekst is evenwel moeilijk, mede door de complexe filosofische materie die Spinoza erin behandelt. Dit leeronderzoek bestaat in het omzetten van een gedeelte van de tekst in eigentijds Nederlands, met een inleiding en annotatie. De student licht daarin de gehanteerde wijsgerige terminologie toe en verduidelijkt de relatie tussen de vertaalde tekst en de ermee corresponderende passages in de Ethica. Voorts gaat de inleiding meer in het bijzonder in op één of enkele wijsgerige thema's die naar aanleiding van Spinoza's behandeling ervan in een breder systematisch perspectief worden geplaatst. Te denken valt dan aan onderwerpen zoals de wilsvrijheid of de fundering van de metafysica.

Leeronderzoek 2: De hartstochten

Voordat het menselijk gevoelsleven onderwerp wordt van een gespecialiseerde wetenschap, de psychologie, zijn het vooral de filosofen die zich over de hartstochten uitlaten. Dat gebeurt in verschillende wijsgerige kaders. Zo staat bij de invloedrijke herleving van het Stoïcisme in de zestiende en zeventiende eeuw het vraagstuk van de beheersing van de passies centraal, terwijl mechanistisch georiënteerde denkers de (ogenschijnlijk onvoorspelbare) affecten causaal-deterministisch willen verklaren als het inwerken van indrukken op het menselijk lichaam. Bij allerlei filosofen treffen we een hartstochtenleer aan; de onderlinge verwantschap ertussen is groot, maar er zijn ook altijd opvallende verschillen. In dit leeronderzoek kiest de student een tekst uit de onderstaande lijst (in de oorspronkelijke taal of in een vertaling), en schrijft daarover een paper. Daarbij mag men de theorie van de hartstochten, zoals in de gekozen tekst beschreven, in het algemeen behandelen, of meer in het bijzonder ingaan op een bepaalde hartstocht, desgewenst in een vergelijking van verschillende filosofen. Voorts betreft men daarbij een of meer verbanden met actuele wijsgerige discussies over emoties (bijvoorbeeld Mind-Body reductionisme). De teksten zijn:

Descartes, *Les passions de l'âme*;

Hobbes, *Leviathan* Pt 1 'Of man' (speciaal ch. 6);

Spinoza, *Ethica*, dl 3, 'Over de oorsprong en de aard van de affecten';

Hume, *A treatise of human nature*, Bk 2 'Of the passions'.

Ook andere teksten komen in aanmerking; daarover kunnen in overleg nadere afspraken worden gemaakt.

Leeronderzoek 3: Geschiedenis van de esthetica - tijdloos of tijdgebonden?

Filosofische esthetica ontfermt zich onder meer over vragen naar de beleving van schoonheid (en daaraan gerelateerde of tegengestelde noties) en naar de aard van de kunst. De belangrijke historische auteurs over esthetica (zoals Kant en Schopenhauer) bieden naast hun objectiverende beschouwingen ook steeds voorbeelden, en juist daaraan laat zich de tijdgebondenheid van hun esthetische oordeel goed aflezen. Een leeronderzoek zou kunnen vertrekken vanuit hedendaagse, door een zelf te kiezen historische auteur niet in aanmerking genomen kunstuitingen, en de vraag stellen of diens esthetica hiervoor niettemin theoretische aangrijpingspunten biedt. Daarmee is te toetsen of esthetische theorieën slechts zolang houdbaar blijven als de kunststopvattingen waarop ze reageren toonaangevend zijn.

2.4.2 Disciplinegroep Theoretische Filosofie

Logica (prof. dr. Albert Visser)

Leeronderzoek 1: Aggregatief denken

In de *Grundlagen der Arithmetik* maakt Frege, in een vernietigende polemieek, gehakt van het idee van getallen als verzamelingen of groepen van eenheden.

Het leeronderzoek behelst de volgende onderdelen:

- (1) literatuuronderzoek naar de oorspronkelijke door Frege bekritiseerde standpunten;
- (2) het doen van een poging om getallen-als-verzamelingen-van-eenheden te modelleren aan de hand van moderne manieren om multi-verzamelingen te behandelen;
- (3) met behulp van de reconstructie bezien of Frege's kritiek gepareerd kan worden.

Leeronderzoek 2: De Pierre Puzzle

Kripke's Pierre Puzzle lijkt aan te tonen dat onze alledaagse ideeën over vertaling leiden tot een paradox met betrekking tot het toeschrijven van overtuigingen. Het leeronderzoek behelst de volgende onderdelen:

- (1) een zorgvuldige studie van Kripke's artikel;
- (2) een poging tot diagnose van de paradox met behulp van een analyse van de individuatie van namen.

Leeronderzoek 3: De modale status van semantische uitspraken

Er is nogal wat discussie van de vraag hoe we moeten aankijken tegen uitspraken als ‘“Gore” verwijst naar Gore’. Zijn zulke uitspraken a priori, noodzakelijk, analytisch? Het onderzoek behelst (1) inventarisatie en bestudering van de literatuur over dit onderwerp en (2) het geven van een eigen analyse van het probleem.

Wetenschapsfilosofie (dr. Menno Lievers)

Leeronderzoek 1: en de structuur van het oordeel

Aristoteles analyseerde oordelen als bestaande uit een subjectsterm, een copula en een predikaat. In het oordeel lijkt aldus de structuur van de werkelijkheid weerspiegeld te worden: van een ding wordt gezegd dat het een bepaalde eigenschap heeft. In de huidige filosofie wordt het oordeel geanalyseerd als het toeschrijven van een waarheidswaarde aan een bepaalde oordeelsinhoud. Die oordeelsinhoud wordt, in het geval van een particulier oordeel, vervolgens overeenkomstig de predicatenlogica opgevat als een functie (het predikaat) die een bepaald argument (de subjectsterm) krijgt toegewezen. In deze analyse wordt geen verband gelegd met de ontologie. Vragen die in dit onderzoek aan de orde zouden kunnen komen zijn: zijn er wellicht toch goede argumenten te geven voor een Aristoteliaanse analyse van het oordeel? Wat is eigenlijk de rechtvaardiging voor de alom geaccepteerde analyse van oordelen overeenkomstig de predicatenlogica?

Leeronderzoek 2: Objecten

Volgens Aristoteles zijn materiële eenheden waarin een bepaalde vorm in een bepaald stuk materie naar voren treedt de paradigmatische objecten. Sinds de corpusculaire revolutie lijkt deze ontologie niet langer houdbaar, ondanks het feit dat Aristoteles het manifeste wereldbeeld vrij getrouw lijkt te beschrijven. Dit roept de vraag op wat objecten nu eigenlijk zijn. Deze vraag kan in diverse richtingen worden uitgewerkt. Te denken valt aan het conflict tussen het manifeste en het wetenschappelijk wereldbeeld; het verschil tussen abstracte en concrete objecten; de houdbaarheid van Locke's onderscheid tussen ‘wijzen van bestaan’ (modes of existence) en substanties; het verschil tussen substanties en natuurlijke soorten.

Leeronderzoek 3: Waarneming en denken

Sinds de zeventiende eeuw menen filosofen dat de waarneming conceptueel geladen is. In Kants oeuvre vindt deze opvatting een treffende verwoording in de slogan: ‘begrippen zonder zintuiglijke indrukken zijn leeg, zintuiglijke indrukken zonder begrippen zijn blind.’ Recent heeft John McDowell in zijn boek *Mind and World* (1994) Kants slogan tot uitgangspunt genomen voor de radicale theorie dat de waarneming volledig conceptueel is. In reactie op zijn werk zijn veel filosofen de stelling gaan verdedigen dat de waarneming niet-conceptueel is of in ieder geval een niet-conceptuele component bevat. In dit leeronderzoek kan die stelling historisch en systematisch onderzocht worden.

Leeronderzoek 4: Persoonlijke identiteit

John Locke verdedigt in zijn *Essay concerning human understanding* (1689) de opvatting dat persoonlijke identiteit bestaat uit psychologische continuïteit. De consequentie van deze opvatting is dat het lichaam geen enkele rol speelt in de bepaling van dat wat een persoon tot het unieke individu maakt dat hij of zij is. In de recente literatuur wordt Locke’s theorie zowel aangevallen als verdedigd. In dit leeronderzoek kan de theorie van een historische filosoof (Locke, Hume, Kant, Butler) vergeleken worden met die van een contemporaine filosoof (Cassam, Parfit, Wiggins, Shoemaker, Moran).

2.4.3 Disciplinegroep Praktische Filosofie

Normatieve en meta-ethiek (prof. dr. Marcus Düwell)

Zie ook de suggesties voor bachelor-eindschrijfties in het algemeen-maatschappelijk en educatief traject. Deze kunnen ook worden gebruikt voor een leeronderzoek.

Leeronderzoek 1: Consequentialisme

De normatieve ethieken worden vaak opgedeeld in consequentialisme en non-consequentialisme. Wat wordt met deze opdeling precies bedoeld? Deze scriptie onderzoekt de voordelen en problemen van het begrip ‘consequentialisme’. Hoe kan men klassieke auteurs zoals Mill, Hume en Kant met dit begrip indelen?

Leeronderzoek 2: Morele Intuïties

In het hedendaagse meta-ethische debat wordt voor morele rechtvaardiging vaak een beroep gedaan op morele intuïties. In deze scriptie worden de nieuwere intuïtionistische theorieën kritisch onderzocht. Daarbij wordt ook de vraag gesteld hoe de functie van morele intuïties zich verhoudt tot de klassieke opvatting van de ‘moral sense’.

Leeronderzoek 3: Transcendentale argumenten

In het meta-ethische debat is omstreden in hoeverre men een beroep kan doen op transcendentale argumenten. Deze scriptie onderzoekt de functie van transcendentale argumenten bij nieuwere auteurs (b.v. Niquet, Stern, Stroud). Verschilt het gebruik van transcendentale argumenten van traditionele vormen van transcendeertaal filosofie.

Leeronderzoek 4: Zelfverwezenlijking

Voor de moderne mens lijkt zelfverwezenlijking een centrale waarde te vormen. Tegelijkertijd is de verhouding tussen zelfverwezenlijking en moraal omstreden. Welke

functie heeft deze notie bij verschillende nieuwere auteurs (Hurka, Taylor, Gewirth)?
Hoe verhoudt deze functie zich ten opzichte van klassieke perfectionistische idealen?

Leeronderzoek 5: Human capabilities

De bescherming van menselijke vaardigheden is een centraal aspect van de morele discussie (b.v. Nussbaum). Echter, in de discussie is vaak onduidelijk welke vaardigheden moreel bijzonder belangrijk zijn en welke minder. Het is ook onduidelijk wat de ethische reden voor de beschermenswaardigheid zouden kunnen zijn. Tegelijkertijd is het voor de ethische discussie belangrijk om iets over de morele relevantie van menselijke vaardigheden te kunnen zeggen.

Leeronderzoek 6: Het goede en het juiste

Vaak wordt gesteld dat er een onderscheid is tussen het moreel-normatieve gebruik van de praktische reden die met het universeel verplichte menselijke handelen bezig is, en een ethiek van het goede leven (Habermas, Krämer, Nussbaum, Schmidt). Het is echter omstrede hoe deze twee aspecten van de ethiek zich tot elkaar verhouden: concurreren zij met elkaar of zijn ze complementair. Het leeronderzoek onderzoekt verschillende modellen die betrekking hebben op de samenhang tussen deze aspecten.

Toegepaste ethiek (dr. Jan Vorstenbosch)

Leeronderzoek 1: Journalistieke ethiek

Ethiek en journalistiek is een relatief nieuw gebied van toegepaste ethiek. Het beroep van journalist en de praktijk van het verzamelen, presenteren en verspreiden van nieuws vormt een goudmijn van morele keuzes, dilemma's, problemen en posities. Een probleem is wel dat journalisten zelf over het algemeen weinig moeten hebben van de ethiek, een bezigheid die zij meestal ervaren als een abstracte, etherische, idealistische bezigheid, het tegenovergestelde van wat de realistische journalist die dagelijks met zijn poten in de modder staat en alle kwaad van de wereld wel zo'n beetje gezien heeft, beoogt: realisme, waarheid, macht, primeurs. Deze visie is echter een reden te meer om de conceptie van moraal die de deelnemers aan de praktijk van de journalistiek hebben, nader te onderzoeken en te confronteren met wat ethici beögen met hun analyses en commentaren.

Het leeronderzoek bestaat uit de volgende fasen:

1. Literatuuronderzoek naar ethiek en journalistiek, met als oogmerk een extensieve lijst van titels. Uit deze lijst zal samen met de begeleider een korte lijst van nader te bestuderen titels worden geselecteerd.
2. Sociale kaart van instanties, personen en onderwijsinstellingen die met dit specifieke gebied van toegepaste ethiek te maken hebben. Selectie van een drietal personen waarmee een interview gehouden zal worden.
3. Het maken van een geannoteerde bibliografie van de shortlist, inhoudende een korte beschrijving van inhoud en teneur van de boeken of artikelen
4. Het schrijven van een eindverslag waarin tenminste een conceptuele bepaling van de betekenis van ethiek voor dit gebied en een overzicht van de belangrijkste problemen en debatten wordt gepresenteerd en waarin wordt ingegaan op de betekenis van deze problemen en debatten voor de methodische discussie in de toegepaste ethiek

Met de resultaten van zijn leeronderzoek draagt de student ook bij, inhoudelijk en methodologisch, aan het bredere onderzoek van de sectie ethiek van het departement Wijsbegeerte en dat van het daarmee verbonden Utrechts Instituut voor Ethiek, op het gebied van toegepaste ethiek en beroepsethiek.

Leeronderzoek 2: Sportethiek

Sport is een van de meest beoefende en bekeken menselijke praktijken met een zeer lange traditie en vele conceptuele verschuivingen. De hedendaagse sport kampt echter ook met een aantal normatieve en morele problemen als gevolg van de invloed die medische, technologische en commerciële factoren op de sport hebben. Doping, verruwing, vercommercialisering zijn enkele trefwoorden in de sportethiek.

Het leeronderzoek bestaat uit de volgende fasen:

1. Literatuuronderzoek naar sportethiek, met als oogmerk een extensieve lijst van titels. Uit deze lijst zal samen met de begeleider een korte lijst van nader te bestuderen titels worden geselecteerd.
2. Sociale kaart van instanties en personen die met dit specifieke gebied van toegepaste ethiek te maken hebben. Selectie van een drietal personen waarmee een interview gehouden zal worden.
3. Het maken van een geannoteerde bibliografie van de shortlist, inhoudende een korte beschrijving van inhoud en tenor van de boeken of artikelen
4. Het schrijven van een eindverslag waarin tenminste een conceptuele bepaling van de betekenis van ethiek voor dit gebied en een overzicht van de belangrijkste problemen en debatten wordt gepresenteerd en waarin wordt ingegaan op de betekenis van deze problemen en debatten voor de methodische discussie in de toegepaste ethiek.

Leeronderzoek 3: Ethiek en computers

De ontwikkelingen rond en invloed van computers, onder andere tot uiting komende in het Internetverkeer, de mogelijkheden van Virtual Reality, de inzet van computergestuurde systemen op allerlei gebieden en de status van robots, heeft een snel aangroeiende verzameling van moreel interessante gevolgen, problemen en dilemma's tot gevolg. Daartoe behoren traditionele 'moderne' problemen die een nieuwe impuls krijgen zoals die welke samenhangen met privacy-gevoeligheid, het schade-principe en het gelijkheidsprincipe, maar ook allerlei nieuwe, nog nauwelijks gearticuleerde problemen die zich minder gemakkelijk onder de bekende concepten (en/of oplossingsrecepten) van de ethiek laten plaatsen.

Het leeronderzoek bestaat uit de volgende fasen:

De student maakt een globale inventarisatie met behulp van enkele handboeken over 'computer-ethiek' van de verschillende typen problemen op dit gebied en ontwerpt een beredeneerde indeling van deze problemen. Een van de probleemgebieden wordt vervolgens geselecteerd voor nader onderzoek. De student voert een literatuuronderzoek op dit probleemgebied uit en schrijft een zogenaamd 'review-artikel' over deze literatuur.

Deze opzetten laten zich met de nodige creativiteit uitbreiden naar een reeks van andere gebieden en onderwerpen, eventueel ook naar specifieke thema's op een van de bovenvermelde gebieden (zoals in het geval van journalistieke ethiek: parlementaire journalistiek, fotojournalistiek of grenzen van de roddelpers). Overigens zal op deze meer specialistische onderdelen de omvang van de literatuur snel afnemen en gezocht moeten worden naar een andere invulling van het leeronderzoek dat meer recht doet aan de creativiteit die op deze onderwerpen aan de dag gelegd zal moeten worden.

Politieke en sociale filosofie (dr. Bert van den Brink)

Leeronderzoek 1: Politieke vrijheid

In het hedendaagse politiek-filosofische debat zijn tenminste drie dominante noties van vrijheid te onderscheiden: 'negatieve vrijheid' (ook wel: vrijheid als niet-inmenging); 'positieve vrijheid' (ook wel: vrijheid als zelfrealisatie); 'vrijheid als non-dominantie'. De eerste notie heeft wortels in het denken van Hobbes en later het liberalisme van John Stuart Mill tot Isaiah Berlin. De tweede is ontwikkeld in collectivistische politieke denktradities van Hegel tot Charles Taylor. De laatste notie heeft wortels in de traditie van het civiel humanisme en het republikanisme van Machiavelli en keert heden ten dage terug in het werk van Quentin Skinner en Philip Pettit.

Vrijheid als non-dominantie is pas in de jaren negentig 'herontdekt' als mogelijk alternatief voor negatieve en positieve vrijheid. Wellicht daarom bestaat er in de internationale discussie nog weinig overeenstemming over de vraag in hoeverre deze notie van vrijheid met betrekking tot a.) het individuele, b.) het collectieve en c.) het institutionele handelen overtuigende verklaringen en normatieve perspectieven biedt waar de andere noties tekortschieten.

In het leeronderzoek behandelt de student na overleg met de docent één van deze drie aspecten uit de internationale discussie. De student zoekt zelfstandig vijf recente artikelen over het debat en werkt verder met de volgende centrale teksten:

- Isaiah Berlin, "Two Concepts of Liberty." In: Berlin, *Four Essays on Liberty*, 118-172. Oxford: Oxford University Press, 1969.

- Charles Taylor, "What's Wrong With Negative Liberty." In: Taylor, *Philosophical Papers II: Philosophy and the Human Sciences*, 211-229. Cambridge: Cambridge University Press, 1985.

Philip Pettit, *Republicanism. A Theory of Freedom and Government*. Oxford: Oxford University Press, 1997.

- Quentin Skinner, *Liberty Before Liberalism*. Cambridge University Press, 1998.

Leeronderzoek 2: Politieke Filosofie en Verlichting

De moderne politieke filosofie staat niet zozeer in het teken van het tijdperk als wel de waarde 'verlichting'. Kant beschreef verlichting als de overwinning van de mens op de onmondigheid waaraan hij zelf schuldig is. Max Horkheimer en Theodor W. Adorno beschreven verlichting als een mythe van bevrijdende rationele controle waardoor de mens uiteindelijk van zichzelf vervreemd raakt. Michel Foucault beschrijft verlichting als een ethische houding die is gericht op het bekritisieren van de wijze waarop een historische periode mensen tot 'subject' maakt (zowel in de zin van 'onderworpen subject' als in de zin van het beschouwende en handelende 'ik'). Jürgen Habermas beschrijft verlichting als een rationele houding die zich richt op het bereiken van ware kennis, juiste normen en een waarachtige zelfverhouding.

In het leeronderzoek wordt nagegaan op welke wijze de opvatting over de waarde verlichting van verschillende filosofen hun opvatting over de aard en opdracht van politieke filosofie beïnvloedt. In het onderzoek staat het werk van Immanuel Kant, Max Horkheimer, Jürgen Habermas en Michel Foucault over deze vraag centraal. Belangrijke essays van deze auteurs zijn te vinden in James Schmidt (ed.), *What is Enlightenment? Eighteenth-Century Answers and Twentieth-Century Questions*. Berkeley: University Of California Press, 1996. Uit dit boek wordt ook de inleiding door James Schmidt gelezen. Verder is verplicht: James Tully, "Political Philosophy as a Critical Activity," *Political Theory* 30 (2002): 533-555. Tenslotte zoekt de student zelf vijf recente relevante teksten die zich in de ter discussie staande vraag verdiepen.

Leeronderzoek 3: Tolerantie

Tolerantie is een in meerdere aspecten tegenstrijdige deugd. Iets tolereren betekent immers per definitie het enerzijds toestaan en anderzijds afwijzen. Tolerantie is daarom in de eerste plaats controle van de eigen intolerante gevoelens. De motivatie om intolerante gevoelens te controleren kan uit puur strategische overwegingen geboren worden, of gestoeld zijn op respect voor de autonome keuze van een ander voor een praktijk of overtuiging die de tolererende ten diepste afwijst. In het leeronderzoek wordt van de student verwacht, op basis van de verwerking van enkele hedendaagse teksten over het begrip tolerantie, orde te scheppen in de wirwar van vaak onuitgewerkte concepties van tolerantie. Het is de bedoeling om tot een beargumenteerde verdediging van een of meerdere concepties van tolerantie te komen. De resultaten van het onderzoek worden vastgelegd in een paper.

Voor dit leeronderzoek bestaat een inofficiële reader, "Toleration: the fundamental problems for politics and law," die bij de docent kan worden ingezien. Uit deze reader worden teksten van o.a. Bernard Williams, T.M. Scanlon, Michael Walzer, Will Kymlicka, Rianer Forst en Anna Elisabetta Galeotti gelezen. Voorts zoekt de student zelfstandig vijf recente publicaties over tolerantie met behulp waarvan verschillende concepties van tolerantie kunnen worden ontwikkeld.

Wijsgerige antropologie (dr. Joel Anderson)

Leeronderzoek 1: De intersubjectiviteit van zelfrespect

In de afgelopen 20 jaar zijn theorieën van zelfrespect ontwikkeld die individueel zelfrespect afhankelijk maken van interpersonale erkenning. Sommige filosofen begrijpen deze afhankelijkheid als *normatief-metafysisch*, in de traditie van Hegel en Fichte (o.a. A. Honneth, A. Wood, St. Darwall en A. Wildt). Bij anderen (vooral in de psychologie) wordt deze afhankelijkheid *causaal-naturalistisch* begrepen, d.w.z. als een psychologische product van de erkenning door anderen dat kan blijven voortbestaan ook bij het uiteengaan van erkenningsrelaties. In dit leeronderzoek wordt betoogd dat deze tweede, psychologische benadering een moeilijke uitdaging vormt voor het normatief-metafysisch model en dat het onduidelijk blijft of replieken ter verdediging van dit model wel voldoende hout snijden.

Leeronderzoek 2: Vrije wil, determinisme en neuronwetenschap

Een toenemend aantal neuronwetenschappers (o.a. Libet, Wegner en Roth) denkt empirische bewijsmiddelen te hebben gevonden voor de stelling dat onze ervaring van vrije wil "een illusie" is. In dit leeronderzoek wordt onderzocht in hoeverre het idee van

een empirische bewijs voor deze stelling überhaupt coherent is. De manieren waarop deze strategie door McDowell, Habermas en Nagel is ontwikkeld, worden kritisch vergeleken. Uiteindelijk wordt beweerd dat X de sterkste van die drie is.

Filosofie van de kunsten (dr. Rob van Gerwen)

Leeronderzoek 1: Plastische chirurgie: Het gelaat als kunstwerk

Mensen laten hun uiterlijk aanpassen aan culturele schoonheidsidealen, te vinden in de glossy magazines. Het lijkt erop alsof we menen dat het uiterlijk van een gelaat te modelleren is tot het het juiste esthetische effect op de buitenwereld heeft, ongeveer zoals een kunstenaar zijn kunstwerk concipieert.

Het leeronderzoek bestaat uit twee onderdelen. Allereerst dient de esthetische theorie van de plastische chirurgie in kaart gebracht, c.q. geconstrueerd te worden op grond van (schaarse) zo mogelijk filosofische publicaties. Ten tweede dient men deze theorie op zijn filosofische merites te analyseren, zo mogelijk vanuit het perspectief van reeds bestaande filosofieën over kunst.

Een centraal aandachtspunt in dit onderzoek is het concept van expressie: een vergelijking van gelaatsexpressie met artistieke expressie.

Een en ander dient vergezeld te gaan van een notenapparaat en literatuurlijst volgens de academische normen en te resulteren in een artikel van de voorgeschreven lengte.

Leeronderzoek 2: Fotografie en aanwezigheid

Volgens Roger Scruton is (ideaaltypische) fotografie geen kunst omdat ze volstrekt causaal met het onderwerp verbonden is. Plaatjes die niet intentioneel bewerkt zijn, doen geen 'mededeling' over hun onderwerp, wat volgens Scruton een vereiste is wil iets een kunstwerk zijn. Wat foto's echter wel doen is bewijzen dat wat ze ons laten zien ook werkelijk bestaan heeft. Ze bewijzen echter slechts dat het bestond, ze vertellen er niet bij wat het was wat daar bestond. Plato meende dat kunstenaars zich gedragen alsof ze met een spiegel rondraaien en op die manier beelden maken, hoewel het slechts afreksels zijn van de zichtbare werkelijkheid (die, volgens goed Platoons gebruik al als afreksel werden beschouwd van de ware werkelijkheid der Ideeën).

Er is in de geschiedenis van het denken over kunst meermaals uitgeweid over de relatie van de beschouwer tot het onderwerp waarmee hij geconfronteerd wordt,

- a. in fysieke aanwezigheid,
- b. via een spiegel,
- c. via een foto,
- d. via tekeningen of schilderijen (met de hand geproduceerde afbeeldingen),
- e. via beschrijving (symbolische verwijzing).

Het onderzoek: stel een lijst vast van de 15 belangrijkste actuele publicaties over dit probleem van aanwezigheid al dan niet via een medium, bepaal er je positie over en schrijf een artikel met de voorgeschreven lengte.

Leeronderzoek 3: Installaties en 'acquaintance'

In een poging om het kunstpubliek moreel te activeren bij hun kunstaanshouwing vereisen zogenaamde 'installaties' dat de beschouwer zich actief lichamenlijk tot het werk verhoudt, er als het ware deel van uitmaakt, in plaats van zich er afstandelijk toe te verhouden.

Het is altijd al een karakteristieke eigenschap van kunstwerken dat ze aanwezig zijn voor beschouwers. Hoewel (bijvoorbeeld) schilderijen soms iets afbeelden en gedichten

iets beschrijven, is hun betekenis toch niet uitgeput met een verwoording van dat iets. Dit 'verbod' op parafraze wordt ook uitgedrukt door het gezegde 'Je moet het zelf zien om erover te kunnen oordelen' (ook Kant haalt dat aan). Wollheim noemt dit het 'principle of acquaintance'. Maar waaruit bestaat dit principe eigenlijk? Wat wordt er precies geëist?

Van deze eis zijn verschillende versies geformuleerd. Gadamer heeft het over de gelijktijdigheid van alle beschouwingen van een werk, Benjamin over de aura van schilderijen die met reproductie teloor zou gaan, Barthes heeft het over de realistische bewijskracht van foto's die je moet ervaren, Fried ziet in Minimalistische kunst (en installaties) de poging om alle kunst tot aanwezigheid te reduceren.

Het onderzoek: stel een lijst vast van de 15 belangrijkste publicaties over de hedendaagse stand van het probleem, bepaal er je positie over en schrijf een artikel met de voorgeschreven omvang.

Bijlage 2: Scriptieprotocol Bachelor (onderzoekstraject)

bachelorscriptie Protocol Wijsbegeerte (in te leveren bij de onderwijsadministratie)

Algemene gegevens

Naam student: :

Studentnummer: :

Omvang scriptie in ECTS

15 ECTS

Naam begeleider: :

Omschrijving scriptie-onderwerp:

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Wijze van begeleiding bij de scriptie

Frequentie van de besprekingen: :

Eventuele bijzondere onderwijsactiviteiten:

:

Aanvang scriptiewerkzaamheden: :

Geplande datum eindbespreking: :

Datum::

Handtekening
Namens het bestuur van de disciplinegroep,

Handtekening
Student,

Bijlage 3: Modelschema scriptiebegeleiding, B.A. opleiding Wijsbegeerte

Het werk aan de scriptie dient, al naar gelang het type scriptie, na 10/20 weken werkelijk te zijn afgerond. Een student die dat zonder gegronde reden niet voor elkaar krijgt, krijgt een NVD in zijn/haar dossier en dient zich opnieuw aan te melden voor een afstudeertraject. De docent heeft altijd het recht de student enige weken respijt te geven maar heeft niet de plicht dat te doen, anders geformuleerd: de student heeft niet het recht die extra weken zonder meer toegewezen te krijgen. Voor gevallen van overmacht of handicap gelden aangepaste regelingen.

BA scriptie in 1 periode

Week 1 (nóg beter: aan het eind van de vorige periode): 1e gesprek met begeleider op basis van een inhoudelijk voorstel van de student (max. 2 A4); ook bespreking van het portfolio (zowel begeleiding van studieloopbaan en plannen voor daarna, ook of het adequaat is – de begeleider controleert later of aan die exameneis is voldaan, en geeft die oordeel door aan de examencommissie.)

Week 2: nog vereist leeswerk; herformulering inhoudelijk voorstel

Week 3: nog vereist leeswerk; herformulering inhoudelijk voorstel; 2e gesprek met begeleider over leeswerk en herschreven voorstel.

Week 4: schrijven eerste versie

Week 5: schrijven eerste versie

Week 6: schrijven eerste versie; eind van de week naar begeleider

Week 7: 3e gesprek met begeleider: eerste versie, ondertussen doorwerken aan kennishiaten.

Week 8: verder onderzoek en herschrijven n.a.v. 3e gesprek

Week 9: verder onderzoek en herschrijven

Week 10: inleveren scriptie, samen met volledig ingevulde portfolio.

Leeronderzoek scriptie in 2 perioden (een leeronderzoek kan ook in 10 weken worden gedaan; in dat geval moet de hieronderstaande tempo verdubbelt worden):

Week 1 (nóg beter: aan het eind van de vorige periode): 1e gesprek met begeleider op basis van een inhoudelijk voorstel van de student (max. 2 A4); ook bespreking van het portfolio (zowel begeleiding van studieloopbaan en plannen voor daarna, ook of het adequaat is – de begeleider controleert later of aan die exameneis is voldaan, en geeft die oordeel door aan de examencommissie.)

Week 2: nog vereist leeswerk; herformulering inhoudelijk voorstel

Week 3: nog vereist leeswerk; herformulering inhoudelijk voorstel

Week 4 nog vereist leeswerk; herformulering inhoudelijk voorstel; 2e gesprek met begeleider over leeswerk en herschreven voorstel.

Week 4 t/m 10: schrijven eerste versie; eind van de week naar begeleider

Week 11: 3e gesprek met begeleider: eerste versie, ondertussen doorwerken aan kennishiaten.

Week 12 t/m 19: verder onderzoek en herschrijven n.a.v. 3e gesprek

Week 20 inleveren definitieve versie, , samen met volledig ingevulde portfolio.

De student heeft recht op één extra gesprek in de weken 4 t/m 16. Een afspraak daartoe met de docent wordt in principe gemaakt op initiatief van de student. Ook de docent kan echter initiatief nemen tot een extra gesprek; hij/zij kan dit zelfs vaker doen.

Bijlage 4: Beoordelingsformulier bachelorscriptie

Dit formulier bevat elementen van de inhoudelijke criteria voor het bachelor eindwerkstuk, zoals opgesomd in de brochure "Scripties in de bachelor Wijsbegeerte". Docenten wordt verzocht hun zelfstandig oordeel over de scriptie mede op basis van deze criteria te bepalen.

1. Het onderwerp is helder afgebakend en zo toegespitst dat het binnen het beperkte kader van 5000 à 7500 woorden adequaat kan worden behandeld. (Bij een scriptie op het vakgebied van de logica, die uit verschillende delen bestaat (bijv. een informele beschrijving, een formele specificatie en een implementatie), dient het totaal van de delen aan deze lengte-eis te voldoen.)

De scriptie voldoet aan dit criterium: _____
(schaal van 1 tot 5, waarbij 1= in het geheel niet, 5 = uitstekend)

2. Het onderwerp is zo gekozen dat nog niet eerder bestudeerde vakliteratuur in 7,5 ECTS studietijd kan worden verwerkt, zulks ter beoordeling van de begeleider.

De scriptie voldoet aan dit criterium: _____
(schaal van 1 tot 5, waarbij 1= in het geheel niet, 5 = uitstekend)

3. Relevante filosofische posities en problemen worden adequaat behandeld.

De scriptie voldoet aan dit criterium: _____
(schaal van 1 tot 5, waarbij 1= in het geheel niet, 5 = uitstekend)

4. De scriptie draagt een integratief karakter ten opzichte van de gehele bachelorfase. Hieronder wordt verstaan dat verschillende systematische en/of historische aspecten functioneel met elkaar verbonden zijn.

De scriptie voldoet aan dit criterium: _____
(schaal van 1 tot 5, waarbij 1= in het geheel niet, 5 = uitstekend)

5. De inleiding dient de volgende elementen te bevatten:

- een duidelijke vraag- en doelstelling;
- een indicatie van de plaats van het gekozen onderwerp binnen een ruimere wijsgerige of historische problematiek;
- een overzicht van de structuur van de scriptie.

De scriptie voldoet aan dit criterium: _____
(schaal van 1 tot 5, waarbij 1= in het geheel niet, 5 = uitstekend)

6. De structuur van het werkstuk is in heldere paragrafen/alinea's opgebouwd, die inhoudelijk en argumentatief goed op elkaar volgen.

De scriptie voldoet aan dit criterium: _____
(schaal van 1 tot 5, waarbij 1= in het geheel niet, 5 = uitstekend)

7. De conclusie dient de volgende elementen te bevatten:

- een antwoord/antwoorden op de in de inleiding geschetste vraagstelling;
- een schets van de implicaties van dit antwoord/deze antwoorden in een ruimer filosofisch of historisch verband.

De scriptie voldoet aan dit criterium: _____
(schaal van 1 tot 5, waarbij 1= in het geheel niet, 5 = uitstekend)

8. Het werkstuk gaat vergezeld van een complete bibliografie.

De scriptie voldoet aan dit criterium: _____
(schaal van 1 tot 5, waarbij 1= in het geheel niet, 5 = uitstekend)

9. Het werkstuk maakt in stijl, verwijzingen en taalgebruik een verzorgde indruk.

De scriptie voldoet aan dit criterium: _____
(schaal van 1 tot 5, waarbij 1= in het geheel niet, 5 = uitstekend)